

TÜRÜK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 23, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 26.08.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 21.10.2020

Sayfa / Page: 346-362

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Arş. Gör. Tuğçe Takoğlu

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

tugcetakoglu@sakarya.edu.tr

TÜRÜKÇEDE ±DAN ŞEKLİNİN FONKSİYONLARI

Öz

Bir dili öteki dillerden ayıran ses ve şekil bilgisidir. Türk dili yavaş yavaş karşıtlık düzeniyle birbirini var eden ve sınırlandıran bir ekleşme kültürüne sahip olduğu için diğer dillerden ayrılır. Bu nedenle eklerin fonksiyonlarının ve şekillerinin beraber incelenmesi bu dilin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Nitekim öncelik sonralık ilişkisiyle kelimeye eklenen ekler genel ve özel birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmada da ±DAN şekli ele alınmış, bu şeklin hangi fonksiyonlarda kullanıldığı edebi eserlerden hareketle ortaya konmaya çalışılmıştır. Gramer çalışmalarında genellikle fonksiyonu göz ardı edilerek sadece “ayrılma hâl eki” olarak ele alınan ±DAN ekinin incelenen eserler tanıklığında hâl eki fonksiyonunun yanında ilgi eki, sıfatlama eki, yapım eki ve zarf fiil eki fonksiyonlarına da sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada başlıklar halinde ele alınan söz konusu eklerin ilk olarak dilciler tarafından nasıl ele alındığı ve nasıl ele alınması gerektiği tartışılacaktır. Daha sonra bu fonksiyonlara ait örnekler, eklerin alt fonksiyonlarının da tespitiyle yine başlıklar halinde sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sıfatlama Eki, Hâl Eki, Yapım Eki, Zarf Fiil Eki, İlgi Eki

FUNCTIONS OF ±DAN FORM IN TURKISH LANGUAGE

Abstract

It is phonetic and morphological knowledge that distinguishes a language from other languages. Turkish language differs from other languages due to having a suffixation tradition which generating and limiting each other with syntagm and paradigm order of the contrast. For this reason, examing the functions and shapes of the suffixes together matters for understanding this language. As a matter of fact, suffixes added to the word with the priority relationship have been the subject of many general and specific studies. In this study, the ±DAn form has been handled and has been tried to present in which functions of this form is used with reference to literary works. It is determined that ±DAN suffix which is considered only as “ablative case” in grammatical studies it has also the functions of genitive suffix, adjectivation suffix, derivational affix and gerindium suffix in addition to its ablative case in the evidence of the examined works. At this work, it will be discussed how the suffix in question that are handled under titles has been tackled and how it should be handled by linguists. Then, examples of these functions will again be presented as headings with the determination of the sub-functions of the suffixes.

Key Words: adjectivation suffix, case suffix, derivational affix, gerindium suffix, genitive suffix

Giriş

Yapı bir bütünün parçaları ve bu parçalar arasındaki düzendir. Yani unsurların bir prensip etrafında toplanmasıdır. Kelime ve ek olmak üzere iki kategoriden oluşan Türk dilinin yapısını, sahip olduğu eklerin kelimelere karşıtlık düzeni ile birbirilerini sınırlandırarak ve denkleştirerek sistemli bir şekilde ekleşmesi ortaya koyar. Bu yapı istisnalara yer vermeyecek derecede bir matematik düzeni içindedir. Ancak her dilin yapısı böyle değildir. Bu nedenle Türk dilini farklı yapıdaki dillerin dilciliğini esas alarak inceleme durumu birtakım gramer konularını açıklamada yetersiz kalmış ve dolayısıyla muğlaklığa sebebiyet vermiştir. Bu vaziyet özellikle eklerin izahında kendini göstermiştir.

Sorun en temelde kelime ve ek ayrımının açık bir şekilde ortaya konulamamasından kaynaklanmaktadır. Oysa bu ayrım Türk dilinde vardır. Eklere ait görevlerin kelimelere atfedilmesi hem isim ve fiil dışında bir sözcük kategorisi olduğu zannına sebebiyet vermiş hem de eklerin fonksiyonlarının tespitini zorlaştırmıştır. Bunun yanında eklerin şekil ve görevlerinin birbirine karıştırılması şekil odaklı bir gramerciliğin oluşmasına neden olmuş ve yerleşik bir hal almıştır.

Eklerin sınıflandırılması hususunda farklı çalışmalar mevcuttur. Korkmaz (1992: 52), Banguoğlu (1995: 148), Karaağaç (2013: 248), Gülensoy (2000: 368) gibi dilcilerin geleneksel ikili ek sınıflamaları dışında bu konuyu fonksiyon odaklı ele alanlar vardır. Örneğin Delice (2000: 221-235) *genişletme ekleri*, *durum ekleri*, *kurucu ekler*, *dönüştürücü ekler*, *yapım ekleri*, *bütünleşik ekler*, *temsil ekleri* sınıflamasını yapar. Gülsevin (2004: 1267-1283) ise ekleri *türetme ekleri*, *tür/görev değiştirici ekler*, *işletme ekleri*, *kategori ekleri* olarak ayırır. Bu konuda farklı bir sınıflama tecrübesi de Turan'a aittir. Bizim çalışmamız bu sınıflama doğrultusunda ilerleyecektir.

Turan (2018) yandaş ekleşmeyle karşımıza çıkan on ek kategorisi olduğunu belirtir. Bunlar *yapım eki, çatı eki, olumluluk/olumsuzluk eki, fülimsiler, teklik/çokluk eki, ek fiiller, isim tamlaması kuran ekler, hâl eki, soru eki ve cümleyi kurma görevi üstlenen eklerdir*.

Çalışmada ±DAn şeklinin hangi fonksiyonlarda kullanıldığı incelenmiştir. Tespit edilen fonksiyonlar beş başlık olarak sıralanmış ve alt fonksiyonları da belirtilerek ele alınmıştır. Karşılaşılan fonksiyonlar hâl eki, ilgi eki, sıfatlama eki¹, zarf fiil eki ve yapım ekidir.

1. HÂL EKİ

Hâl ekleri üzerine gerek hususi gerekse umumi birçok çalışma yapılmıştır. Ancak tüm bu çalışmalara rağmen başta hâl eklerinin hangi ek kategorisinde olduğu belirsizliği olmak üzere bu ekin fonksiyonu ve alt kategorilerinin sınıflandırılması konuları bir sonuca bağlanamamıştır. Bu üç sorun ele alınarak hâl ekinin ne olduğu izah edilmeye çalışılacaktır.

Hâl eki gramer çalışmalarında en genel tanımıyla “ismin cümle içindeki durumu, ismin diğer kelimelerle olan durumu” şeklinde tanımlanır. Bu tanımdan yola çıkılarak değinilmesi gereken ilk nokta hâl ekinin “ bir ismin öteki kelimelerle ilişkisini gösteren ek” olduğu görüşüdür. (Korkmaz 1992: 77); (Banguoğlu 1995: 326); (Eker: 2002: 279); (Topaloğlu: 1989: 81); (Ergin 2013: 226); (Gülensoy 2000: 386). Bu yargıdan hâl eklerinin hem isim isim ilişkisinde hem isim fiil ilişkisinde kullanılan bir ek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak “Evin kapısı” ve “Eve gel.” örneklerine bakıldığında +In ekinin iki isim arasında tamlama kurduğunu, +A ekinin ise isim ve fiil arasında tamlama kurduğunu görülmektedir. Bu nedenle, bu iki ek birbirinden farklıdır. İsim isim ilişkisinde kullanılan ekler hâl eki değil, isim tamlaması kuran eklerdir. Hâl eklerinin isim isim ilişkisinde kullanıldığı fikri muhtemeldir ki ilgi ekinin hâl eki kategorisinde değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Gülsevin (2017: 25) hâl ekinin isim ve fiil arasında ilgi kurarken ilgi ekinin isimle isim arasında ilgi kurduğunu, bu nedenle isim hâl ekleri arasında verilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Değinilmesi gereken diğer nokta hâl ekinin hangi ek sınıfına ait olduğu meselesidir. Dilciler hâl ekini genel olarak çekim eki başlığı altında toplamışlardır (Korkmaz 2003: 23); (Banguoğlu 1995: 326); (Ergin 2013: 226); (Gülensoy 2000: 385-388); (Karaağaç 2013: 325). Hâl ekinin çekim eki sınıfına dâhil edilmesi ismin çekiminin olabileceği fikrini ortaya çıkmaktadır. Oysa çekim fiile getirilen zaman ve şahıs ekiyle yapılır. Bu konuda diğerlerinden farklı olarak Delice (2000: 227) hâl eklerini durum ekleri olarak ayrı bir sınıflamaya tabi tutmuştur. Gülsevin (2004: 1278-1279) ise hâl eklerini işletme ekleri üst fonksiyonunun öğeleri belirleyiciler başlığı altında ele alır. Turan (2018: 104) hâl eklerini diğer eklerden ayırarak kendi başına bir kategori olarak kabul eder. Nitekim isim fiil tamlaması kuran başka ek türü olmadığından ve bu ekin isim fiil tamlamasında isme gelen son ek olduğundan başka bir ekle aynı kategoride olması mümkün değildir.

Son olarak ele almamız gereken konu hâl ekinin alt fonksiyonlarıdır. Dilciler arasında hâl eklerinin sayısı hakkında birlik olmamasına rağmen yaklaşım aynıdır. Mesela Sev (2007: 39) bu sayının en az beş, en çok ise on dört olduğunu belirtir. Korkmaz (2003: 266) hâl eklerini *yalın, ilgi,*

¹ Turan (2018: 104) sıfatlama ekini onlu ek sınıflamasında isim tamlamasını kuran ekler başlığı altında ele alır. Bu ek isim isim tamlaması kurarak tamlayan isme sıfat görevi yükler.

yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik durumu olmak üzere sekize ayırır. Banguoğlu (1995: 326) ise iççekim hâlleri (kim, kimi, kime, kimde, kimden ve kimin hali), dışçekim hâlleri (kimle, kimce, kimli ve kimsiz hâli) olarak sınıflandırır. Buran (1996: 20) çalışmasında yalın, tamlama, belirtme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik, yön gösterme hâli olmak üzere dokuz hâli inceler. Deny (2012: 174) yalın hâl itibara alınmazsa Türkçede ilgi, yükleme, yönelme, ayrılma ve bulunma hâli olarak beş hâl eki olduğunu söyler. Bunlara eşitlik hâlinin de eklenebileceğini belirtir. Lübimov (1959: 85-86) hâl eklerini asıl hâl, geçiş, iyelik, istikamet, yer, çıkış hâli olmak üzere altıya ayırır. Bu çalışmalarda dilciler eke fonksiyon odaklı yaklaşıma çalışmışlar da her fonksiyonu bir şekilde bağlamışlardır. Örneğin +DAn şekli her zaman “ayrılma hâl eki” olarak zikredilmiştir. Oysa bu şeklin her zaman ayrılma hâl eki olduğunu söylemek tartışmaya açıktır. Bu sınıflamaların dışında hâl eklerini şekli göz önünde bulundurularak yapılan +i hâli, +den hâli gibi sınıflandırmalar mevcuttur. Buran (1996: 21) bu açıdan Ediskun, Gencan, Bilgegil ve Demiray’ın adını zikreder. Oysa ekleri şekilleri itibariyle sınıflandırmak fonksiyonlarının göz ardı edilmesi sonucunu doğurabilir. Ekin mantığı eklendiği yerde bir görev kazanması olduğundan bu tarz şekil sınıflandırmalarının sahilliği tartışmaya açıktır. Farklı olarak Daşdemir (2000: 109-133) doktora çalışmasında açıklama, aitlik, ayrılma, benzerlik, beraberlik, bulunma, çıkma, görelilik, hedef, ilgi, karşılıklılık, katma, kıyaslama, miktar, niteleme, özne, sebep, seslenme, sınırlandırma, sıralama, sorma, tamlanan, varlık, varma, vasıta, yerine geçme, yokluk, yönelme, yükleme ve yüklem ismi hâli olmak üzere otuz hâl eki kategorisi ve Mert (2002: 17-189) seslenme, özne, belirten, belirtilen, nesne, yerde bulunma, zamanda bulunma, ayrılma, birliktelik- beraberlik, hedef, yönelme, sebep, vasıta, nasıllık, nicelik, görelilik, karşılaştırma, benzetme, sınırlandırma, karşıtlık ve yaklaşma/varma hâli olmak üzere yirmi bir kategori tespit ederek eki fonksiyon odaklı ele almışlardır.

Bir sonuca bağlamak gerekirse hâl ekinin çekim eklerinden ayrı bir ek kategorisinde olduğu, isim ile fiil arasındaki işlevi yüklenen ekler olduğu ve bu işlevi hem isim ile fiil arasında kurulan tamlamada, hem isimden (cevher) ek fiiliyle fiil teşkilinde yerine getirdikleri söylenebilir (Turan 2018: 104). Hâl ekleri ismin fiile karşı durumunu belirttiği için zengin alt fonksiyonlara sahiptir. Dolayısıyla bu alt fonksiyonları sınırlandırmak ve hatta bunu ekin şekline bağlı olarak yapmak Türk dilinin hâl eklerini eksik değerlendirmeye yol açar. Bu konuda Dilaçar’ın görüşleri dikkate değerdir. Dilaçar (1971: 94-95) gramerde görevin şekil öğeleriyle formel bir ilgisi olmadığını +Dan şeklinden örnekler vermiş ve bu eke neden sadece çıkma hâli denemeyeceğini açıklamıştır.

+Dan Şekilli Hâl Ekinin Fonksiyonları

+Dan şekilli hâl eki konusunda birçok açıklama mevcuttur. Bu açıklamalarda dikkat çeken husus, ekin farklı fonksiyonlara sahip olabileceği dile getirilmesine rağmen adlandırılmasında şekilci bir bakış açısının benimsenmesidir. Örneğin Deny (2012: 189-190), “ayrılma hâli” adını kullanarak bu ek ile ifade edilen başlıca iki kavramın (bir yerden çıkış ve bir yerden geçiş kavramı), bütün ayrılma hâllerinde az çok açıklıkla ifade edilmiş belirli çıkıp yayılma fikrinde yoğunlaşmış görüldüğünü ve bunun birtakım anlam farklılaşmalarına varabildiğini söyler. Bu farklılaşmaları genellikle köken, boğumlanma noktası; tanımlarda bir ferdin, fertler sınıfına ait olması; bir şeyin yapıldığı madde, bir şeyin terkibi; yine çıkıp yayılma fikrinde ortaklığı olan diğer bir fikri bir parçalık kavramı olarak sıralar.

Korkmaz (2003: 301) çıkma durumu dediği bu şeklin ad durumları içinde işlevi en geniş olan durum olduğunu söyler. Ekin bağlı bulunduğu fiilin taşıdığı anlam ayrılıklarına ve çıkma durumuna girmiş olan adın ilişki biçimlerine göre adı fiile yer, mekân, zaman, hareket biçimi, sebep, ölçü, miktar, fiyat, bir bütünü veya bütünün parçasını gösterme gibi değişik birçok ilişkilerle bağladığını söyler. Sev (2007: 387) çıkma hâli eki dediği bu ekin uzaklaşma temel fonksiyonunun dışında zaman, tarz, karşılaştırma, durumu, parça gibi fonksiyonlarının da olduğunu belirtir. Buran (1996: 223-228) da çıkma hâli eki tabirini kullanır ve bu ekten bahsederken işin, hareket ve nesnenin başlangıcını, çıkış noktasını; hareketin ve işin zamanını; eşyanın neyden meydana geldiğini, iş ve hareketin sebebini bildirmenin yanında mukayese derecesi kurmak, bütünün bir parçasını belirtmek, bütünü ifade etmek gibi belli başlı fonksiyonlarını sayar.

Bu açıklamalardan yola çıkarak dilcilerin bahsedilen şeklin karşılaştırma, sebep, miktar, madde gibi farklı işlevleri olduğunu söylemelerine rağmen ekin isimlendirilmesinde “çıkma/ayrılma/+Dan eki” terimlerini kullanmada hemfikir oldukları görülmüştür. Bu tavır, fonksiyonun esas alınmaya çalışılmasına rağmen eki şekle mahkûm etmiştir. Ekin fonksiyonlarını temel almaktan uzaklaşarak şeklinden hareketle yapılan adlandırma ekin mahiyeti bakımından yanlış yargıda bulunmaya sebep olmaktadır.

Tüm bunların sonucunda eserlerde tarafımızca tespit edilen fonksiyonlar şunlardır:

1. Aşamalı Hâl Eki

“Günden güne miskinleştiğimi hissediyorum ve bundan memnunum.” İŞ-14

(gün+Ø+den miskin+le-ş-Ø-)

“Haziran içinde bile taşkın dere ayaklarının çamurlu, ıslak tuttuğu bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, kızgın güneş, ağaçların tepelerinde meyvaları pişirirken rutubetli toprakta birbiri arkasına yoncalar fışkırır, çayırlar kabarırdı.” MK-5

“Pazardan pazara açar dükkânı.” MK-6

2. Ayrılma Hâl Eki

“Adam çocukları otobüsten dışarı çıkarıp dedelerine teslim eder.” MK-26

(otobüsten+Ø+ten çık-Ø-)

“Vahşi kedilerim birer birer ortadan çekildi.” S-29

“Köylerinden Yalnız Ardıç kadar uzaklaşmışlardır.” Y-47

3. Çeşitlik Hâl Eki

“Atılganlık gerekiyordu, mutasarrıftan tutarak amir ve memurların hepsini yola getireceğine inanmıştı.” MH-7

(mutasarrıf+Ø+tan tut-Ø-)

“Tırnaklarından saçlarına kadar güneş ve deniz içinde gelmişti.” S-30

“Bir eskimo kadından bir kızılderiliye, bir çinliden bir araba, bir amerikalıdan bir japona kadar böyle bu.” Y-70

4. Hakkındalık Hâl Eki

“Bu ahlak, düzen ve hiyerarşiyi değiştirecek, zedeleyecek her davranış düşünce, tutum; hastalık ve bozulma alameti sayılır; zamaneden şikâyet edilir, durumun düzelmesi için kanun-ı kadime dönülmesi salık verilmiştir.” MK-74

(zamane+Ø+den ed-il-Ø-)

“Açlıktan bahsediyorsun...” OV-137

“Bunun için mevcut imkânlarından da söz etti.” Y-43

5. İşaretleme Hâl Eki

“Eskiden her sıkıntıdan çabuk kurtulmaya alışmış olduğu için henüz ümidini kesmiş değildi.” İŞ-25

(sıkıntı+Ø+dan kurtul-Ø-)

“Dağlar uykudan uyanır.” OV-87

“Artık ölümlerden korkmuyorum ve ölümlerden.” Y-98

5.1. Mekânda İşaretleme

“Müdür onu kolundan çekip oturttu.” İŞ-35

“Adam camdan hiç bakmaz.” MK-27

“Bir sabah kızılığında

Yola çıkarım Uzunköprü'den.” OV-73

5.2. Zamanda İşaretleme

“Bundan sonra ömrümün bir dakikasının bile ondan uzakta geçmesi benim için ölüm demektir.” İŞ-18

“Vefatından az bir vakit önce şahitler getirip dükkânın yarısını Nazım'a, yarısını Davut'a bıraktığına dair kâğıt imzaladı.” MK-34

“Bu vakalar gece yarısından sonra olduğu için çok üzüldüm.” S-29

6. Kaynaklık Hâl Eki

“Vazifeperverlikten geldiğini zannettiği ve manasız bulduğu garip bir üzüntü ile ayaklarını sürüdü.” İŞ-43

(vazifeperver+lik+Ø+ten gel-Ø-)

“O kadarcık alışverişten kazandığı yetti de artıyor bile.” MK-7

“Denizden gelen iyotu kokluyorum.” Y-118

7. Kıyaslama Hâl Eki

“Orada vakit her yerden pahalıdır.” İŞ-15

(her+Ø+Ø yer+Ø+den pahalı+Ø+Ø+Ø-Ø-)

“Öyle ki, sizi dünyada benden iyi anlayacak kimse yoktur.” MK-90

“Şu şairler sevgililerden beter” OV-52

8. Madde Hâl Eki

“Kadı Kahya’dan beyitler okuyarak yerden selamlar, gevrek kahkahalar arasında; yerine getirip, kuru üzümünden iki çekilmiş, yirmi iki grado sert rakısını övdü.” MH-8

(kuru+Ø+Ø üzüm+Ø+den iki+Ø+Ø çek-il-Ø-)

“Çatalçeşme biçiminde kesmetaştan yapılmış ki, iki cepesinde dört lüle, dördünden de kol gibi, buz gibi sular çağlar.” MK-11

“Evler topraktan yontulmuş gibidir.” Y-57

9. Nasıllık Hâl Eki

“O sakın adam birden dikilip ateş parçası kesildi.” MK-35

(bir+Ø+den dik-il-Ø-)

“Aniden açılıyor kapı, içeriye kim girse beğenirsiniz...” Y-62

“Hep bir ağızdan son kelimeyi söylediklerinde bir an için serin havayla öpüşüp geri çekilen dillerini gizlemek için ağızlarını sıkı sıkı örtmüşler.” Y-158

10. Olgu Hâl Eki

“Her ikisi de yirmi beş yaşından fazla göstermiyorlardı ve boyları ortaya yakındı.” İŞ-13

(Ø yaş+Ø+1+n+dan göster-Ø-)

“Köpek o yaşlı vücudundan beklenmeyen bir çevik hamle ile kaptığı gibi lokmayı uzaklaştırıyor.” MK-22

“Sait vazife bakımından Maraş orman başmüdürlüğüne bağlı imiş” Y-113

11. Parçalık-Bütünlük Hâl Eki

“Hayat bir katakulliden ibarettir.” İŞ-188

(katakulli+Ø+den ibaret+Ø+Ø+Ø-Ø-)

“Kenan hiçbir şey olmamış gibi, salatalıktan iri bir parça daha ısırarak yeniden motorun altına uzanır.” MK-30

“Çay evlerinin ve aslanagızlarının çevirdiği o meydandan ibaret değildir bu koca şehir.” Y-15

12. Sebep Hâl Eki

“Derslerden, işten vakit oluyor mu?” İŞ-20

(iş+Ø+ten ol-Ø-)

“Kim bilir belki de adı deliye çıktığından böyle evde kaldı.” MK-49

“Edalım

Senin yüzünden bu halim” OV-74

13. Sınıf Hâl Eki

“Bu hacı leylek kasaba ahalisinden sayılır; mevsimi geldiğinde yolu beklenir, kazara gecikecek olsa, ‘yahu nerde kaldı bizim hacı’ diye endişe edilir.” MK-9

(Ø ahali+Ø+si+n+den say-ıl-Ø-)

“Biz bu dünyadan değil miydik?” OV-77

“Meczublardan mıydı?” Y-20

14. Taraf Hâl Eki

“Her zaman bir müsamere öteden, bir müsamere beriden olur, bir muhtıra oradan, bir tane buradan çıkar.” AG-35

(beri+Ø+den ol-Ø-)

“Geç kalanların uzaklardan gürültüsü duyuluyordu.” MH-9

“Zamanın birinde bu civardan bir düğün alayı geçmektedir.” MK-10

15. Tarz Hâl Eki

“Bazan azılılar bu cins kadınların evleri önüne toplaşır, ağızdan dolma pis barutlu hantal tabancalar patlatarak gece yarısı mahalleyi korkuya verirlerdi.” MH-16

(ağız+Ø+dan dol-Ø-)

“Zekeriyya Efendi tekel bayii olduğu için reji tütünün, paketli sigaraları toptan bakkalacakkala dağıtır, tası tarağı toplayıp marsuvan eşeğine atladığı gibi alelacele köye döner.” MK-6

16. Vâridlik Hâl Eki

“Âdil Usta da o zaman Arap karısını ve bu kadından olma oğlu Davut’u yanına katıp kasabanın yolunu tutmuş.” MK-32

(kadın+Ø+dan ol-Ø-)

“Bir anne ile babadan dünyaya geldim.” OV-216

“Trifon bu sert bakışı, bu çelik boynu, bu perişan ve laubali kıvrıkcık saçları, bu kuvvetli parlak dişleri babasından almıştı.” S-11

17. Yoksunluk Hâl Eki

“Allah kimseyi hardaldan etmesin” OV-230

(hardal+Ø+dan et-me-)

“Kâinatta o ve benden gayri nesne kalmamış gibi yalnız ikimizi düşünüyorum.” Y-119

2. İLĞİ EKİ

Çalışmada +DAn şeklinin tespit edilen fonksiyonlardan biri ilgi fonksiyonudur. Gramer kitaplarının çoğunda bu ekin ayrı bir başlık olarak ele alınmadığı, genel olarak hâl eklerinin alt fonksiyonlarından biri olarak incelendiği görülmektedir (Sev, 2007: 40); (Karaağaç, 2013: 334), (Gülensoy, 2000: 387); (Banguoğlu, 1995: 328); (Deny, 2012: 174); (Korkmaz, 2003: 23); (Ergin: 2013: 229). Hâl ekleri isim ve fiil arasında ilişki kurmaktadır. İlgi eki ise isim isim ilişkisinde görev alır. Hem ilgi ekinin hem hâl ekinin bu şekilde anlaşılmasından doğan sonuç ilgi ekinin hâl ekinin bir alt kategorisi sanılması fikrine sebep olmuştur.²

İlgi ekiyle ilgili bir diğer nokta, bu ekle oluşturulan isim tamlamalarının, eklerin sadece morfofonetik varlığı ve kelime sayısı göz önünde bulundurularak belirtili, belirtisiz ve zincirleme isim tamlaması olarak kategorilere ayrılmış olmasıdır. Farklı olarak Mayzel (çeviren: İnan, 1957), Coşar (1993), Gencan (2001: 159-160), Bilgegil (2014: 111) isim tamlamaları üzerine ayrıntılı sınıflamalar yapmışlardır ancak bu sınıflamalarda kelimelerin anlamı mı yoksa ilgi ekinin fonksiyonunun mu dikkate alındığı açık değildir. Eklerin kategorisi genel olarak çalışmalarda önemsenmemiş, yalnızca tamlamalar sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Oysa ekin sahip olduğu fonksiyon tamlamayla oluşturan unsurdur.

Yapılan çalışmalarda dikkat çeken diğer husus, ilgi eki fonksiyonunu +(n)In şeklinin karşıladığı görüşüdür. Oysa bir şekil birden fazla fonksiyonu karşılayabildiği gibi, bir fonksiyon da birden çok şekil tarafından karşılanabilir. Zira çalışmanın konusu olan +Dan şeklinin de eserde ilgi ekini karşıladığı tespit edilmiştir. Bu şeklin genel olarak ayrılma hâl eki kabul edenlerden farklı olarak Adalı (2004: 74) “ad-tamlayan-ad-iyelik Birliği” başlığı altında tamlayana gelen ekleri [-İM, -İN] ve [DAN] şeklinde sıralar. Gülsevin de (2017: 37) +DAn ekinin standart Türkçede ilgi ekini de karşıladığını belirtmiştir.

1. Mensupluk İlgi Eki

“Bizim süvarilerden ikisi şehit.” AG-209

(süvari+ler+den iki+Ø+si+Ø)

“Köylülerden yaşlı olanı güya adamı yatıştırmaya çalışır.” MK-31

2. Müphemlik İlgi Eki

“Nihat başını Ömer’in baktığı tarafa çevirince, tamamen boşalan kanepelerden birinde oturan siyah saçlı bir genç kız gördü.” İŞ-19

(kanepeler+den bir+Ø+i+Ø)

“Arka masalardan birinde oturup fosur fosur cıgara içen kara şalvarlı, puşili o iki adam aralarında alçak sesle konuşmaktadırlar.” MK-52

² Bu konuda Buran (1996: 61) hâl eklerinin temel fonksiyonunun ismi içinde bulunduğu duruma göre filele bağlamak olduğunu ancak tamlama hâlinin böyle bir özelliği olmayıp ismi isme bağladığını söylemiştir. Buran’ın dışında Ediskun (2010:110-114); Bilgegil (2009:172), Gencan (2001: 155), Delice (2000:221-235), Karahan (1999:610) ilgi ekini hâl ekleri sınıfına dahil etmez.

“Halatlarının bağlandığı demirlerden birine ayağımı dayadım ve elimi çeneme koyarak onu seyrettim.” S-133

3. Kısımlık İlgi Eki

“Ahır, mereği, ahıra yakın olan tuvaleti ile han denilen kim bilir kaç asırlık oluşumun son ve kötü örneklerinden biri işte.” MK-137

(Ø örnek+ler+i+n+den bir+Ø+i+Ø)

“Düğmelerden biri iliğin içinde ipliği ile sarkmaktaydı.” Y-64

3. SIFATLAMA EKİ

Sıfat kelimenin kelimeye karşı bir görevidir ve bu görevlendirme sıfatlama eki vasıtasıyla olur. Turan (2018: 104) sıfatlama ekini onlu ek sınıflamasında isim tamlamasını kuran ekler başlığı altında ele alır. Bu ek isim isim tamlaması kurarak tamlayan isme sıfat görevi yükler. Ancak birçok dilci bu tamlama çeşidini sıfat tamlaması olarak kabul etmektedir (Korkmaz, 2003: 334), (Banguoğlu, 1995: 342), (Karaağaç, 2013: 496), (Delice, 2003: 29), (Demir ve Yılmaz, 2003: 204), (Bilgegil, 2014: 127), (Ergin, 2013: 380). Bu terimin kabul edilmesi sıfat diye bir kelime çeşidi olduğu sonucunu doğurmaktadır. Kamadan (1969: 747) bu konuda dilimizin sözcüklerini isim ve fiil olmak üzere iki bölümde incelemek gerektiğini, fiilin dışında kalan bütün sözcüklerin isim olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Turan (2018: 100) müstakil olarak telaffuz edilen ve anlaşılabilen eksilteli şekle bağlı hareket anlamının fiil, eksiltisiz şekle tabi anlamı ile de isim olmak üzere iki kelime çeşidi olduğunu belirtir. Eğer üçüncü bir kelime çeşidi olsaydı farklı bir anlam türü olması gerekirdi. Zira sıfatın bir kelime çeşidi değil, ismin tamlamada aldığı görev olduğu gerçeği sıfatın tanımlarında bile sezilmektedir.³

Yaygın gramerde bazı kelimelerin sıfat olarak doğduğu söylenmektedir. Sıfatın bir kelime çeşidi olarak kabul edilmesi sıfatlama ekinin birçok dilci tarafından yapım eki olarak algılanmasına neden olmuştur. Turan (2015: 618) sıfatlama eklerinin şimdiye kadar fark edilmemesinin birinci ayağını şekilce yapım eki olarak da kullanılmasına, sebebini ise dilciliğimizin işlevi şekle tabi kılma pratiğini kanunlaştıran geleneğine bağlar. Çalışmasında verdiği baklavacı (mizaç), demli (çay), ekmeklik (buğday) gibi örneklerle isim kategorisinde ekleşip şekilce de benzermiş gibi görünmesinden hareketle yapım eki işlevinde sayılan bu eklerin aslında iki ayrı ek türünü işaret ettiğini belirtir.

Çalışmamızın konusu olan +DAn şeklinin sıfatlama fonksiyonu geleneksel gramerciler tarafından şeklin çoğunlukla hâl eki olarak kabul edilmesinden ve yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı fark edilememiştir.⁴ Farklı olarak Delice (2000: 230) “Sıfata Dönüştürücü Ekler”

³ Örneğin: Bilgegil (2014: 173) sıfatı tanımlarken mavsufu kaldırılmış her sıfatın isim sayılacağını söylemiştir. Bu açıklamadan sıfatın bir tür değil tamlama sırasında bir ismin diğer isme karşı kazandığı bir görev olduğu sonucu ortaya çıkar. Aynı şekilde Ergin’in (2013: 244) sıfatların nesnelere kendilerinin değil vasıflarının adları olduğunu belirtmesi de sıfatın bir kelime çeşidi olamayacağına delildir. Bir kelimenin vasıf adı olması o kelimenin çeşidini değiştirecek mahiyette değildir. Delice (2003: 29) diğerlerinden farklı olarak tamlamanın sıfat fonksiyonunda bir isim + isim şeklinde oluşturulduğunu söylediği halde yine de sıfat tamlaması terimini kullanmıştır.

⁴ Örneğin Karaağaç (2013: 462) rengârenk kadifeden bir giysi, atlastan elbiseler örneklerini vererek bunları uzaklaşma durumu öbeği olarak ele almıştır. Hâlbuki burada +dAn sıfatlama ekidir.

kategorisinde sıfat fiil ekleriyle birlikte ele aldığı ekler arasında +Dan şeklini verir. Hatipoğlu ise (1974: 155) bu ekin addan sıfat gibi kullanılan sözcükler kurduğunu söyleyerek sudan sebep, ipekten halı gibi örnekler sıralar.

Yerleşik dilcilikte gramercilerin ortaklık oluşturduğu bir diğer sorun ise sıfat fonksiyonunun alt kategorilerinin niteleme/vasıflama ve belirtme olarak ikiye ayrılmasıdır (Korkmaz, 2003: 361), (Demir, Yılmaz, 2003: 197), (Bilgegil, 2014: 173), (Ergin, 2013: 246- 257), (Banguoğlu, 1995: 345-356). Örneğin “tahta+Ø+Ø masa+Ø”, “badem+Ø+Ø göz+Ø”, “üzgün+Ø+Ø adam+Ø” tamlamalarında sıfatlama eklerinin fonksiyonlarının hepsine sadece niteleme demek yetersizdir. Çünkü sıfatlama ekinin görevi zaten nitelemedir. Diğer yandan buradaki tek sorun bu değildir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere genel dilcilikte sıfat bir kelime çeşidi olarak sayıldığından fonksiyon da sıfatlama ekine değil kelimeye yüklenmiştir. Anlam ve fonksiyon birbirine karıştırıldığından nitelikli bir sınıflama yapılamamıştır.

Bu çalışmada +DAn şeklinin sıfatlama eki fonksiyonunda üç alt kategorisi tespit edilmiştir:

1. Madde Sıfatlama Eki

Sarı Bal’ın zilleri, her çenginkinden daha kıvrak, daha kahkahalı yankılanıyordu; çünkü **altındandı.**” MH-34

(altın+Ø+dan Ø+Ø) “altından zil”

“Şişelerin ağzında bez**den** bir tapa vardı.” Y-76

2. Teşbih Sıfatlama Eki

“Sırtımdaki alev**den** bir gömlek olduğunu en hakiki manası ile o günler artık anladım.” AG-76

(alev+Ø+den gömlek+Ø)

“Her yanı yolculuk dolu gökyüzünde

Alt**ndan** kuşlarımın çırpınışı var” OV-157

3. Nasıllık Sıfatlama Eki

“Yalnız göğün bu parçasında birçok ince, uzun, karışık damarlar vardı ki; iç**ten** bir aydınlık, bir sedef parlaklığıyla henüz yanıyor; renkli, ışıklı görünüyordu.” MH-46

(iç+Ø+ten aydın+lık+Ø)

“Bay ve Bayan North uzak**tan** bir akrabamızın dostları.” MK-83

4. YAPIM EKİ

Korkmaz (2003: 336) bu tarz örnekler için şu açıklamayı yapar: “Bir adın önünde sıfat gibi kullanılan bir başka ad, bazen de bir – Dan çıkma durumu eki almış olarak bulunur.”. Sev (2007: 438) “yinçüdin kubbalar”, “kümişdin gönca” gibi örneklerde şeklin hâl eki olduğunu belirtmiştir. Gülsevin (2017: 70) +Dan şekilli hâl ekinin fonksiyonlarını izah ederken “isimlerle isimler arasında ilgi kurması” alt başlığında “altundan elli kandil”, “gümişden elli kandil” gibi sıfatlama ekinin örneklerini hâl eki olarak verir.

Yapım eki kelimenin anlamını değiştiren ek türüdür. Turan (2018: 103) bu ekin kelimenin anlam köküne geldiğini ve bu yüzden kelimeye eklenen ilk ek olduğunu, anlam değiştirme işlevinin bunu gerektirdiğini belirtir.

Yapım ekleri kelimelerin hem türünü hem anlamını değiştirebilir. Bu ekin alt kategorilerinin sınıflandırılmasında ise sadece tür odaklı çalışılmıştır. Yani yapım ekleri isimden isim yapım ekleri, isimden fiil yapım ekleri, fiilden fiil yapım ekleri ve fiilden isim yapım ekleri olarak sınıflandırılmıştır (Korkmaz, 1992: 171; Gülensoy, 2000: 368; Karaağaç, 2013: 256-322; Ergin, 2013: 154). Oysa örneğin avcı kelimesinde +CI ekine ve kardeş kelimesinde +DAş ekine sadece isimden isim yapım eki demek yetersiz kalmaktadır. Zira +CI meslek yapım eki, +DAş akrabalık yapım eki fonksiyonundadır

Eserlerde +DAn şekilli yapım ekine “neden” kelimesinde rastlandı. +Dan eki kelimenin sebep anlamında kullanıldığı yani anlam değiştirdiği durumlarda yapım eki olarak kabul edilmiştir.⁵ Diğer yapım ekli kelime örneği ise “sıradan” dır. Sıra kelimesine eklenen yapım eki anlamı değiştirmiş, yeni kelime “bayağı” anlamında sahip olmuştur.

1. Tafsillik Yapım Eki

“Peki, bu kadar tecrübeli olan esansçı **neden** ısrar ediyor, niçin adamı faka bastırmaya çabalıyor.” MK-124

(ne+den+Ø)

2. Niteliklik Yapım Eki

“Soyguncu bir aşk bu,

En sıradan ezgilerden

Sevinçler devşiriyor.” SS-189

(sıra+dan+Ø)

5. ZARF FİİL EKİ

Zarf fiil eki fiil fiil arasında tamlama kuran ek türüdür. Tanımlarda ufak farklılıkların dışında genel kabul fiilleri tarz yönünden tamamlamalarıdır. Örneğin Deny (2012: 424) zarf fiilin ana eylem için zaman, sebep, hâl gibi hâl ve şartlar görevini yapan ikinci derecede eylemleri bildirdiklerini belirtir. Banguoğlu (1995: 427) “fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekiller”, Korkmaz (2003: 983) “zarf işleyişine girmiş bulunan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleri”, Vardar (1988: 210) “eylemden türeme daha çok belirteç işlevi yerine getiren eylemsi”, Gülensoy (2000: 381) “belirteç olarak kullanılan fiilimsi” olduğunu söyler. Ancak zarf fiil eklerinin hangi ek kategorisinde olduğu hakkında görüş birliği yoktur. Gülensoy (2000: 381) zarf fiil eklerini yapım eklerine dâhil eder. Aynı şekilde Korkmaz da (2003: 67-109) bazı fiilimsi eklerini “Fiilden Ad Türeten Ekler” başlığı altında yapım eki olarak kabul eder. Yapım ekinin fonksiyonunun anlam değiştirmek olduğu göz önünde bulundurulursa Korkmaz ve Gülensoy’un zarf fiil ekini yapım eki kategorisinde ele alması

⁵ Bu şekil birçok gramer kitabında yapım ekleri arasında gösterilmemiştir. Farklı olarak Adalı (2004: 90) +Dan şeklini yapım eki olarak almış ve neden kelimesini örnek olarak vermiştir.

bu ekin anlam değiştirip yeni bir kelime yapma gibi bir fonksiyonu olduğuna dair yanlış bir sonuca varılmasına sebep olabilir. Diğer yandan Ergin (2013: 142-143) zarf fiil ekinin yapım eki ve çekim eki arasında bir yer tuttuğunu ve geniş manası ile çekim eklerine dâhil edilebileceğini belirtir. Hacıeminoğlu (1984: 15) da zarf fiil eklerini fiil çekim ekleri kategorisinde değerlendirmiştir. Oysa çekim ekleri cümle kuran eklerdir. Zarf fiil ekleri ise cümle kuramaz çünkü fiili bitimli hale getiremezler. Farklı olarak Gülsevin (2004: 1278-1280) zarf fiil eklerini fiilimsiler üst başlığında “Tür Değiştirici Ekler” sınıfına dâhil eder. Delice (2000: 229-230) ise zarf fiil eklerini dönüştürücü ekler kategorisinde ele alır. Turan (2018: 104) fiilimsi eklerini diğer dokuz ekten ayrı bir ek kategorisi olarak ele alarak fiilimsilerin şekilce eksiltile olan fiilleri, anlamını koruyarak isim gibi telaffuz edilebilen şekle sokan, eksiltisiz yapan ekler olduğunu söyler. Nitekim fiilimsi ekinin alt kategorisi olan zarf fiil eki, yukarıda belirtildiği gibi, anlam değiştirmediği için yapım eki, cümle kurmadığı için de çekim eki olamaz.

Zarf fiil eklerinin alt kategorilerine dair sınıflamalar ise kimi dilcilerce ekin şekli dikkate alınarak kimi dilcilerce fonksiyon göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Örneğin Ergin (2013: 339-348) –a, -e; -ı, -i, -u, -ü; -ıp, ip, -up, -üp; -arak, -erek; -ınca, -ince, -unca, -ünce; -alı, -eli; -madan, -meden; -ıcağ, -iceğ; -ıcağız, -iceğiz; -uban, -üben, -ubanı, -übeni, -ubanın, -übenin; -gaç, -geç; -ışın, -ışın, -uşun, -üşün; -ken sınıflamasını yapar. Gülensoy (2000: 382) da aynı şekilde zarf fiil eklerini –a, -e; -ı, -i, -u, -ü; -ıp, ip, -up, -üp; -arak, -erek; -ınca, -ince; -alı, -eli; -madan, -meden; -ıcağ, -iceğ; -ıcağız, -iceğiz; -uban, -üben; -gaç, -geç; -ışın, -uşun, -üşün; -ken şeklinde sınıflar. Korkmaz (2003: 983-1038) ve Karağaç da (2013: 380-388) benzer şekil sınıflamaları yapar. Diğer yandan Gülsevin (2017: 136-145) zarf fiil eklerini zaman zarf fiilleri, hâl zarf fiilleri, şart zarf fiilleri, bağlama zarf fiilleri olarak sınıflar. Banguoğlu da (1995: 428-440) fonksiyon odaklı bir sınıflama yaparak ulama zarf fiilleri, hâl zarf fiilleri, karşıtlama zarf fiilleri, zaman zarf fiilleri, sebep zarf fiilleri, karşılaştırma zarf fiillerini belirtir. Aynı şekilde Bilgegil (253-255) atıf kuyumundaki bağ fiiller, hal kuyumundaki bağ fiiller, başlangıç kuyumundaki bağ fiiller, bitirme kuyumundaki bağ fiiller, izleme kuyumundaki bağ fiiller, tevki’i kuyumundaki bağ fiiller, zaman kuyumundaki bağ fiiller, sebep kuyumundaki bağ fiiller alt fonksiyonlarını sayar. Ancak fonksiyon odaklı bu sınıflamalarda bir fonksiyonu genelde bir şeklin karşıladığı belirtilmiştir. Oysa örneklerde göreceğiniz üzere bir şekil farklı fonksiyonları karşılayabilir.

Zarf fiil konusunda değinilmesi gereken son nokta –dAn zarf fiil ekinin hemen tüm kaynaklarda olumsuzluk ekiyle birlikte alınarak tek şekilmiş gibi –mAdAn olarak gösterilmesidir.⁶ Banguoğlu (1995: 431) bu ekle ilgili olarak “olumsuz anlamlı zarf fiiller” tabirini kullanır. Oysa anlam kelimeye ait bir olgudur ve olumsuzluğu olumsuzluk eki sağlar. Bu nedenle bu iki ek birbirinden ayrıdır ve yandaş karşıtlık ilişkisi içindedirler.

⁶ Konuyla ilgili birkaç müstakil çalışmada –mAdAn şeklinin kökeni tespit edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Korkmaz (1995: 269) bu şeklin -mA olumsuzluk ekine –I zarf fiil ekinin gelmesiyle kalıplaştığını belirtir. Öner (1999: 840) –mAtl zarf fiil ekini incelediği çalışmada şeklin “olumsuz çekimli ve teklik üçüncü şahıstaki bir cümlelerin isimleşmiş şekli olmalıdır” der. Karahan farklı olarak (1992: 341) –mA olumsuzluk ekinin sonra gelen –DI şeklinin bağlama ve tarz fonksiyonuna sahip olduğu fikrine sahiptir. Ancak bu görüşler şekli açıklamaya yöneliktir. İncelemelerde bu şekilde iki ayrı fonksiyonun varlığı göz ardı edilmmiştir.

Farklı olarak Tek (2018) çalışmasında –DIn zarf fiil ekini olumsuzluk ekinden ayrı almış ve ekin fonksiyonlarını belirtmiştir.

1. Bağlama

“Böyle gece yarısı uyandırılmaya alıştırmış olan Taşçı Ligor hiç sızlanmadan sıcak yatağından bir don bir gömlek çıkar, uzun bir bahçeyi geçtikten sonra kapıyı açardı.” MH-36

(sız+la-n-ma-dan çık-Ø-)

“Tirene yetişmemiz lazım, işimiz aceledir, içeride hasta vardır, deyip, sonra Kenan’ı dahi beklemeden kendisi Bayram’a doğru bir iki adım atarak bağırdı.” MK-105

“Trenin beklendiği saatte görünmesi fakat durmadan hızla yoluna devam etmesi çorba kazanlarının ve ekmek yığınlarının başında bekleyenleri dehşete düşürdü” Y-12

2. Hâl

“John elini terli alnından geçirerek çaktırmadan haç işareti yapar.” MK-203

(çak-tır-ma-dan .... yap-Ø-)

“Su birikintilerine dikkat etmeden yürüyorlardı.” S-58

“Birbirimize bakmadan denize baktık.” Y-62

2.1. Hâl-İktidar

“Kış ortasında karlar yağarken rengi kaçmadan, derisi buruşmadan kuruttuğu kayısıdan, yahut da çürütmeden, suyunu çektiirmeden saklayabildiği armutlardan bir sepet dolusu bıraktığı da olurdu.” MH-19

(çürü-t-me-den sak+la-Ø)

“Gerçekçi olmak lazım ve işin adını gözünü kırpmadan koymak lazım” MK-157

“Durmadan kartpostal aldırıyorlar bana.” Y-67

2.2. Hâl-Yoksunluk

“Saçlarını ıslatmadan taradı.” İŞ-151

(ısla-t-ma-dan tara-Ø-)

“Yahu harita olmadan para ne işe yarar.” MK-124

“Gece ışık yakmadan oturdu.” S-5

3. Şart

“Önüne gelen buraya uğruyordu da iyice anlamadan, güvenmeden içeri almıyorlardı.” MH-30

(güven-me-den al-ma-)

“Bu delinin izni olmadan bu dağlarda değil avcı, kuş bile uçamaz.” MK-127

4. Zaman

“Ne oluyor daha anlamad**an** Servet Efendi arkadaşlarının akşamki sırrını bir sarhoş zekasıyla derhal hatırladı: ‘Pandispanya yıkamıyor!’ dedi.” MH-48

(an+la-ma-dan hatır+la-Ø-)

“Beşir’in başına bir iş gelmed**en**, babasının başına geldi.” MK-162

“O daha bir şey söylemed**en** trenin sessizce hareket ettiğini anladım.” Y-9

Sonuç

1. Metinlerde $\pm$ DAn şeklinin hâl eki, sıfatlama eki, ilgi eki, yapım eki ve zarf fiil eki fonksiyonunda kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum şeklin bağlayıcı olmadığını ve bu nedenle şekil esas alınarak fonksiyonun belirlenemeyeceğini bir kez daha ortaya koymuştur.

2. “Burnundan solumak”, “masalardan biri”, “çalıdan çit” gibi örneklerde görüldüğü üzere bir şekil birden fazla fonksiyonu karşılayabildiği gibi, sözgelimi ilgi ekini genel olarak karşılayan şeklin +(n)In olmasına rağmen +DAn şeklinin de bu fonksiyonu icra ettiği gerçeği bir fonksiyonun da birden fazla şekil tarafından icra edilebilir.

3. Eserlerde $\pm$ DAn şekli en fazla hâl eki olarak kullanılmıştır. Bunun nedeni cümlelerin daha çok isim fiil tamlamasıyla kurulmasının yanında bu şeklin ilgi, sıfatlama, yapım ve zarf fiil eki olarak Türk dilinde kullanılma âdetinin fazla olmayışındandır. Çünkü ilgi, sıfatlama, yapım ve zarf fiil fonksiyonları sahip oldukları diğer şekiller tarafından yoğun olarak icra edildikleri için $\pm$ DAn şeklinin kullanımı bu fonksiyonlarda geri planda kalmıştır.

4. +DAn şekilli ilgi eki tüm örneklerde çokluk ekinden sonra kullanılmıştır. Bunun nedeni çokluk eki olmadan gelen +DAn ekinin sıfatlama eki olarak algılanabilme durumudur. Nitekim sıfatlama eki her zaman teklik ekinden sonra gelir. Dil oluşabilecek herhangi bir muğlaklığı ortadan kaldırma yolu olarak bu kullanımı seçmiştir.

5. $\pm$ DAn şeklinin metinlerde en fazla hâl eki fonksiyonunu karşıladığı görülmüştür. Metinlerde aşamalı, ayrılma, çeşitlik, hakkındalık, işaretleme, kaynaklık, kıyaslama, madde, nasıllık, olgu, parçalık-bütünlük, sebep, sınıf, taraf, tarz, vâridlik ve yoksunluk hâl eki olmak üzere on yedi adet alt fonksiyon tespit edilmiştir. Bunu bağlama, hâl, şart, zaman alt fonksiyonlarıyla zarf fiil eki ve madde, teşbih, nasıllık alt fonksiyonlarıyla sıfatlama eki takip eder. İlgi ekinin ise mensupluk, müphemlik ve kısımlık olmak üzere üç alt fonksiyonu vardır. Yapım ekinin sadece iki alt fonksiyonu tespit edilmiştir.

6. Bu çalışmayla $\pm$ DAn şeklinin farklı fonksiyonları ortaya konularak gramerde şeklin değil fonksiyonun bağlayıcı olduğu hususuna bir katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Her şeklin fonksiyon odaklı incelenmesi Türk dilinin görevlendirmedeki zenginliğini kavramada ve dolayısıyla bu dili tanımada elzemdir.

Kısaltmalar ve İşaretler

AG: Ateşten Gömlek. Adıvar, Halide Edib (2009). *Ateşten Gömlek*. İstanbul: Can Yayınları.

İŞ: İçimizdeki Şeytan. Ali, Sabahattin (2018). *İçimizdeki Şeytan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

MH: Memleket Hikayeleri. Karay, Refik Halid (2000). *Memleket Hikayeleri*. İstanbul: İnkılap Yayınları

MK: Mavi Kuş. Kutlu, Mustafa (2017), *Mavi Kuş*. İstanbul: Dergâh Yayınları

OV: Bütün Şiirleri. Kanık, Orhan Veli (2010). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

S: Semaver. Abasıyanık, Sait Faik (2018). *Semaver*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

SS: Sevda Sözleri. Süreya, Cemal (2008). *Sevda Sözleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Y: Yaşamak. Zarifoğlu, Cahit (2016). *Yaşamak*. İstanbul: Beyan Yayınları

+ : İsmeye bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.

- : Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.

Ø : Bir gramer unsurunun, telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.

Kaynaklar

Adalı, Oya (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçim Birimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Banguoğlu, Tahsin (1995). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bilgegil, Mehmet Kaya (2014). *Türkçe Dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Buran, Ahmet (1996). *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Coşar, A. Mevhibe (1993). *Türkçe İsim Tamlamalarının Tasnifi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi

Daşdemir, Muharrem (2000). *Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi

Delice, Hacı İbrahim (2000). "Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi" *Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 221-235

Delice, Hacı İbrahim (2013). "Türkçenin Ekleri Yapı Açısından Nasıl Sınıflandırılmalıdır" İstanbul Üniversitesi. VIII. Türkoloji Kongresi, 30 Eylül – 4 Ekim 2013, İstanbul (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3315315)

Demir, Nurettin ve Yılmaz, Emine (2012). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Deny, Jean (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Dilaçar, Agop (1971). "Gramer", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, s. 83-145.

Ediskun, Haydar (2010), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ergin, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Eker, Süer (2002). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları

Gabain, Annemarie Von (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

- Gencan, Tahir Nejat (2001). *Dilbilgisi*. İstanbul: Ayraç Yayınları
- Gülensoy, Tuncer (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Gülsevin, Gürer (2004). “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlama Sorunu Üzerine”. V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı. I. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 1267-1283
- Gülsevin, Gürer (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1984). *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*. İstanbul: Cönk Yayınları
- Hatipoğlu, Vecihe (1974). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kamadan, Muzaffer (1969), “Ortaöğretimde Dilbilgisi Sorunu”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C:XX, S: 216, s.746-751.
- Karaağaç, Günay. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Karahan, Leyla (1998) "Görülen Geçmiş Zaman Eki -Dİ/ -Dİ'nin Tarz Ve Bağlama Fonksiyonuna Dair ", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 28, 1-2,1998, s. 335-341
- Karahan, Leyla (1999), “Yükleme(Accusative) ve İlgi Genitive Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 1996, TDK Yayınları, Ankara, s. 605-611.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Korkmaz, Zeynep (1995). “Türkiye Türkçesindeki -madan / -meden < -madın/- medin zarf (Gerindium) Ekinin Yapısı Üzerine” *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. 1, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Lüvimov, Konstantin (1959). “Türkçede Kaç İsim Hali Var?”, *Türk Dili*, C. 8, S. 96, Ankara, s. 688-690.
- Mayzel, S. “Türk Dilinde İzafet (İzafet v Turetskom Yazıke)” Sov. Cumhuriyeti İlimler Akademisi Yayınları M.-L. 1957, 1958, s. 279-313. (çeviren: Abdülkadir İnan)
- Mert, Osman (2002). *Kutadgu Bilig’de Hâl Kategorisi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Sev, Gülsel (2007). *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Tek. Emel (2018). *Nehcü'l-Ferâdis'te Zarf Fiil Kategorisi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi
- Turan, Zikri (2015). “Türk Dilinde Sıfatlama Ekleri”. X. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı (28 Eylül- 1 Ekim 2015, Saraybosna) Bildirileri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Mat. Tic. İşl., Ankara 2015, 616-622
- Turan, Zikri (2018). “Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları”, *Türkbilgi*, 2018/35: 97-110.